

FRA TIDERNES BEGYNDELSE

GILGAMESH-EPOSET

Af Karsten Thorborg

Sangene om helten Gilgamesh udgør tilsammen et ældgammelt epos, kendt og elsket i oldtidens Mesopotamien ligesom de homeriske sange senere var det i antikkens Grækenland. Eposet blev samlet og redigeret i Babylon omkr. 1800 f.kr., men de enkelte fortællinger i det var baseret på en endnu langt ældre sumerisk mytekreds. Sumererne skabte den første højkultur i verdenshistorien omkr. 3000 f. kr. ved Eufkrat og Tigris' delta i den Persiske Golf. Gilgameshsagnene er altså 4-5000 år gamle, og selve eposet er det ældst bevarede egentlige digterværk overhovedet. Verdenslitteraturens startpunkt.

Allerede før vor tidsregnings begyndelse gik det imidlertid i glemmebogen sammen med de oldtidskulturer, hvor det havde været kendt og skattet. Men sidst i forrige århundrede blev det gravet op af arkæologer, og i vort århundrede er det blevet samlet, tydet og oversat i den udstrækning, som det er bevaret. Det består af 12 sange à 300 verselinier, i alt 3600 linier, skrevet på lertavler. Selv om meget er tabt, er det i dag muligt at få et godt indtryk af digterværket i dets helhed. Og det er spændende at se, om verdenslitteraturens første store værk har noget at sige os i dag.

Digtet handler om helten Gilgamesh, der levede for meget længe siden: “før den store vandflod”. Han var konge i byen Uruk - “foldenes Uruk”, som den kaldes i digtet for at angive dens rigdom på kvæg og får. Uruk er for længst udgravet, og der har ganske rigtigt været en konge ved navn Gilgamesh. Men for digteren af eposet er han en ren mytisk skikkelse fra en fjern fortid, hvor alt var langt rigere og større end i digterens nutid.

GILGAMESH

1. sang indledes med en præsentation af vor helt. Han er kæmpestor og stærk. Hans mor er gudinde, så han er i et og alt guddommeligt - med undtagelse af én ting: han er dødelig som et menneske. Og det er en vigtig undtagelse, for det er om dette menneskelige grundvilkår, digtet drejer sig, dette at vi skal dø.

Som bevis på hans umådelige størrelse, får vi at vide, at han har ladet murene om Uruk bygge. De mure stod endnu, da digtet blev skrevet, og de imponerede eftertiden, ligesom pyramiderne i dag imponerer os.

Han lod muren bygge om foldenes Uruk,

i det hellige Eanna den rene Silo:

Se dog til dens mur med dens glans som malm,

betragt dens væg, som ingen gør efter;

føl selv på flisen fra fjerne dage,

træd nær til Eanna, Ianannas bolig,

ingen fremtidig konge, ingen mand gør den efter!

Gå op mod muren i Uruk, betræd den,

studer dens grundsten, betragt dens mur værk.

Murværkets sten, er de ikke klinker,

fundamentet lagt af oldtids syv vise?

(Eanna = himmelhuset)

Så vidt så godt.

Men Gilgamesh er for stor til menneskene. Folkene i Uruk er blot midler for hans grænseløse livsudfoldelse. Mændene bygger for ham nat og dag, og han har førsteretten til alle kvinderne. Derfor klager folket til guderne over ham. Og for at hjælpe dem skaber frugtbarhedsgudinden en jævnbyrdig kæmpe, Enkidu, til ham. Kun ved at møde en jævnning, der kan yde kvalificeret modstand, lærer man sig selv at kende. Det véd guderne, og det drømmer Gilgamesh også selv om, men endnu lever Enkidu med de vilde dyr på steppen fjernt fra Uruk.

STEPPENS BARN, ENKIDU

Ude på steppen lever også jægeren. Han er fortvivlet, fordi han ingen dyr kan fange. Steppens barn, Enkidu, hjælper nemlig sine venner, dyrene, fri af hans fælder. Jægeren søger derfor råd, og det lyder: han skal friste Enkidu med en dejlig kvinde. Han henter derfor en tempelskøge ud på steppen, en hetære. - Og det kommer der et stykke pragtfuldt østerlandsk poesi ud af:

Jægeren gik og førte en pige, en hetære, med sig, de tog vejen og indslog den lige retning. På den tredje dag kom de frem til kærret, deres mål; jægeren og pigen tog plads herude. En dag, en anden sad de ned overfor kærret, de umælende kom til for at læskes ved vandet.

Hetæren fik øje på ham, Enkidu. En kraftkarl, en brunstig knøs fra det indre af steppen. Hetæren løste op for sine bryster, hun åbnede sit skød, han tog imod hendes fylde; hun gjorde med den brunstige på kvinders vis, hetæren lå under for hans elskov. Dage seks og nætter syv lå Enkidu uafsladelig ned hos hetæren.

Mæt af hetærens fylde vendte Enkidu blikket mod sit vildt; gazellerne så ham og springer til siden, steppens vildt vendte sig bort fra hans legeme.

Enkidu for sammen, hans krop var som lammet, hans knæ blev stive, da hans vildt forlod ham.

Enkidu afkræftedes, løb ikke som før, men besidder nu indsigt og øget viden; han slog om og tog sæde ved pigens fødder. Han fæster blikket ved pigens ansigt, og han hører nu pigen tale:

*“Du er vis, Enkidu, du blev skabt som en guddom,
hvorfor da, som de umælende, strejfe om på sletten?*

*Kom! Jeg fører dig ind i foldenes Uruk, til det rene hus, til Anu og Ishtars bolig, hvor Gilgamesh er fuldkommen af kraft og som en vildokse bemestrer de stærke!” Han fandt behag i ordene, hun ytrer.
Han søger en ven, en fort rolig fælle.*

Dette er den babyloniske udgave af Det gl. Testaments syndefaldsmyte. Og det rammer præcis det, som må være kernen i denne: menneskets udskillelse af naturens orden ved dets bevidsthed om sig selv. Digtet er ikke blot et dejligt stykke erotisk poesi, det er også en myte om, hvad det helt grundlæggende vil sige at være menneske. På en gang en truende og en befriende indsigt. Hør blot:

Pigen tog til orde og talte til Enkidu:

“Enkidu, tag for dig af maden, den hører med til livet.

Gør dig til gode med øllet, sådan er skikken i landet.”

Enkidu tog for sig af maden, indtil han var mæt.

Af øllet drak han syv hele fade.

Han blev oprømt i sindet og lystig.

Hans hjerte jublede, hans ansigt lyste.

Han Strøg sin snavsede og hårede krop.

Han salvede sig med olie og blev lig med et menneske.

Han klædte sig på og står dér som en mand!

Sammen med hetæren drager han ind til Uruk for at møde Gilgamesh. Denne har i mellemtiden haft en drøm om, hvordan et legeme fra himmelen faldt ned over hans bryst, så han ikke kunne bevæge sig. Han kan ikke ryste det af sig. Hele folket stimler sammen og kysser dets fødder. Selv bøjer han sig over det “som over en kvinde”.

Da Enkidu kommer ind i Uruk, er Gilgamesh på vej mod Ishtars tempel i spidsen for en hellig procession. Ishtar er frugtbarhedsgudinden, og hun har som sådan ’begæret’ som sit område - betegnende nok er hun også krigens gudinde. Som konge af Uruk skal han dyrke hende, sådan som man nu engang dyrker begærets gudinde, nemlig ved et helligt samleje med en stedfortrædende tempelskøge på templets top. Men da processjonen når templets port, er Enkidu kommet ind i Uruk:

Enkidu trådte frem på gaden, vil spærre vejen for Gilgamesh, vil måle sin styrke med hans. De mødtes ved landets torv. Enkidu stængede døren med foden, forment Gilgamesh at gå ind. De brødes, brølende som tyre. De væltede karmen, muren svajede! Gilgamesh sank i knæ; med fodfæstet tabt stilnede hans vrede, han genvandt fatningen. Da han genvandt fatningen, talte Enkidu til ham, han tiltalte Gilgamesh:

“Som en ener er du født

af din moder, af foldenes vildko, gudinden Ninsun!

Over mænd er dit hoved løftet, til konge over mænd blev du bestemt af Enlil!”

De kyssede hinanden og sluttede venskab.

Dette er den babyloniske civilisations tilblivelsesmyte. Med den forklarede babylonierne, hvordan deres kultur var opstået gennem mødet mellem de gamle sumereres rige bykultur og de indvandrende semitters barske nomadekultur. Gennem kamp og forsoning.

DRAGEDRABET

Venskabet er sluttet. Nu skal det prøves. Gilgamesh vil fælde dragen Humbaba, der bor i cederskoven. Han overtaler Enkidu til at tage med:

Gilgamesh tog til orde og talte til Enkidu:

“Hvem kan sig hæve, min ven, over døden?

Kun én gud dvæler varigt hos Shamash.

Menneskers dage er talte, vind er al deres syssel.”

Shamash er solguden, og det er ham, vennerne ofrer til, inden de begiver sig ud på deres farefulde færd. Men først må de overvinde folkets betænkeligheder. De ældstes råd beder dem om ikke at udsætte sig for så stor en fare. Men Gilgamesh sætter sin vilje igennem, og efter lange forberedelser drager de af sted.

De må overvinde mange afsavn og farer, og Gilgamesh får onde varselsdrømme, som han imidlertid omfortolker til fordel for projektet. Nær målet kommer de til en mærkelig port. Da Enkidu som den første når den og rører ved den, bliver han lammet. Så det er kun ved magiske besværgelser, at Gilgamesh får ham vakt til live. De drager videre, og det ender på god eventyrvis med, at vore helte finder den fæle drage og hugger hovedet af den. Det er det ældste dragedrab, vi kender til i litteraturen.

Historien fortælles i de tre faser, der kendetegner gammel litteratur:

spændingsopbygning - spændingsudløsning - fred og fest. Men før freden og festen må vennerne igennem endnu et dramatisk optrin.

TYREKAMPEN

Da de kommer hjem, har begærets gudinde, Ishtar, kastet sit blik på den mest strålende af alle helte, Gilgamesh:

“Kom nærmere Gilgamesh. Du skal være min elsker, skænk mig og ingen anden at nyde din frugt.

Du skal være min mand, og jeg skal være din hustru!

Du får forspand og vogn, blånende og gylden, med hjul af guld og med horn af elektrum, med forspand, hvis vælige muldyr er storme!

Træd ind i vort hus med dets duft af ceder; ved din indtræden i vort hus skal portal og trone kysse dine fødder, konger og fyrster skal ligge dig for fode, fjeld og bygd bringe gaver til dig! Dine får skal kaste dobbelt, dine geder trefold, dine føl skal magte et muldyrs byrde, hesten glimre ved løb med vognen, dit muldyr i åget ej have sin lige!”

Et flot tilbud fra selve frugtbarhedens gudinde. Men hør blot: Gilgamesh giver hende ikke blot en kurv. Han overdænger hende også med skældsord. Hun er bl.a. “en ovn, der ikke varmer i kulden”, “en dør, der er utæt for vind og vejr”, og “en sko, hvori dens ejermand snubler”. - Unægtelig en frisk fornyelse af ordforrådet.

Men hvorfor denne grovhed? Jo, Ishtar har svigtet alle sine elskere. Gilgamesh opregner en mængde forsmåede elskere, dyr og mennesker mellem hinanden. Den første var vegetationsguden Tammuz.

“Tammuz, din ungdoms elsker, ham beskikkede du årlig klage.”

Her får vi nøglen til at forstå sammenstødet. Tammuz er foråret, der årligt overvindes af sommeren og derfor begrædes under det kultiske drama i det gamle Mesopotamien. Frugtbarhedsgudinden forelsker sig i vegetationsguden, og af deres møde opstår foråret, men bagefter svigter hun ham, når han ved sommertilværelsen stiger ned i underverdenen for først et halvt år senere at genopstå. - Det var et sådant gudebryllup, Gilgamesh var på vej til, da Enkidu afbrød processionen til Ishtars tempel og kæmpede med ham.

Men Ishtar er ikke en dame, der sådan lader sig fornærme. Hun vil have hævn. Hun får sin far, himmelens gud, til at skabe en umådelig himmeltyr, og den sender hun ned til Uruk. Der står ild af dens næsebor, og for hvert fnys dræbes hundreder af mennesker. Men Enkidu springer uforfærdet op på nakken af den, mens Gilgamesh tager den i halen. Og nu får vi en regelret tyrefægterscene:

Nu trådte Gilgamesh frem som en fægter, mellem nakke og horn stak han til med dolken.

Gilgamesh og Enkidu skærer derefter hjertet ud af tyren og ofrer det til deres skytsgud, solguden Shamash. Men Ishtar steg op på muren om foldenes Uruk, sprang op på en tinde, slyngede forbandelse ud:

“Ve over Gilgamesh, som først fornærmede mig, og nu dræbte tyren fra himlen!” Enkidu hørte disse Ishtars ord. Tyrens kølle (=kønsdele) strittede han hen de i synet:

“Fik jeg tag i dig, skulle jeg gøre med dig som med tyren dér og forbinde din side med tyrens tarme.”

Ishtar forsamlede hieroduler, hetærer og piger;

hun foranstaltede en klage over tyrens kølle.

Altså: mens Gilgamesh ofrer tyrens hjerte til solguden, foranstalter frugtbarhedsgudinden en ceremoniel klagesang over tyrens kønsdele. - Det er religionskrig dette her. Under indtryk af Enkidu fra sletten har Gilgamesh svigtet Uruks gamle frugtbarhedskult og har indført steppelandets solkult i stedet. Et andet aspekt ved kulturmødet mellem sumererne og de semitiske erobrerefolk.

Igen har venskabet mellem Gilgamesh og Enkidu stået sin prøve. Sejren er fuldstændig, og de kan fejre den i Uruk:

De tvættede hænder i Eufkrat, drager hjem, hånd i hånd, til vogns ad gaden i Uruk. Og beskuende de tvende stod folket i Uruk samlet.

Gilgamesh talte til ternerne i paladset:

“Hvem lyser op blandt de unge? Hvem glimrer blandt mænd?”

Og svaret lød:

“Gilgamesh lyser op blandt de unge! Enkidu glimrer blandt mænd!”

Dette er kulminationen af vennernes færd. Allerede natten efter festen drømmer Enkidu, at guderne rådslår om hans og Gilgamesh' skæbne. Stormens gud, Enlil, forlanger, at Enkidu skal dø. Vennernes skytsgud, Shamash, forsvarer dem.

Men Enlil vrededes på himlens Shamash:

“Vel fordi du daglig har omgåedes dem som dine ligemænd?”

Der slap det ud: det er den ældgamle tanke om, at vi mennesker bliver straffet, hvis vi bliver guderne lig. Grækerne sagde, at hvis vi bliver for store på det, begår vi hybrids, og så rammes vi af nemesis. - Derfor banker vi under bordet, hvis vi udtaler os for skråsikkert om fremtidig succes. Jvf. også Søren Kierkegaard om begrebet angst: midt i den fejreste glæde lurer tanken: kan dette blive ved?

ENKIDUS DØD

Enkidu bliver syg, og Gilgamesh sidder med strømmende tårer ved hans leje. Efter en urolig søvn vågner Enkidu op og véd, at han skal dø:

Han følte trang til at forbande hetæren:

“Kom hid, hetære, din lod vil jeg bestemme, en skæbne, varig og uden ende:

jeg forbander dig med den største forbandelse.

Føde fra grøften skal være din føde, drikke skal du hente i byens spande; ude på gaden skal du have din bolig, i bymurens skygge skal du søge din tilflugt.”

Men solguden Shamash går i rette med ham:

Shamash hørte ordet fra hans mund og råbte på stand fra himmelen til ham:

“Enkidu, hvorfor forbander du hetæren, der gav dig mad at spise, som hører til blandt guder,

gav dig øl at drikke, som hører til blandt konger,

iførte dig den fineste klædning,

gav dig, og kun dig, den fejrede Gilgamesh til fælle?

Nu er Gilgamesh, ven, din ægte broder, han giver dig prægtigt leje; han giver dig fornemt leje,

han giver dig sæde til hvile ved sin venstre side;

rigens råder kysser dine fødder,

dødsklage erholder du fra folket i Uruk;

velnærede lader han drage omsorg for dig;

ved din død vil han svøbe sit legem i ukæmmede hår,

vil klæde sig i skind af en løve og jage hen over steppen.”

Shamash' tilrettevisning giver ham ro i sindet, og han falder i søvn. Men han sover uroligt, og om natten fortæller han vennen om, hvordan stormfuglen Zu forvandler ham og fører ham ned i dødsriget

til det dunkle hus, til Irkallas bolig, til huset uden udgang for en indtrædende, ad ruten uden hjemvej for en vandrende, til huset, hvis beboere må savne lyset, hvor støv er deres næring, ler deres føde. De er klædt som fugle i vinget dragt; lys ser de ikke, de dvæler i mørke, støv ligger bredt over dør og slå.

Elleve dage ligger Enkidu på dødslejet, mens Gilgamesh trofast sidder hos ham. Ind imellem taler de sammen om de syner, Enkidu får i drømme om dødsriget. Omsider dør han. - Det er en realistisk beskrivelse af et dødsleje med dets faser fra chok og raseri til resignation.

GILGAMESH' FORTVIVLELSE

Gilgamesh er fortvivlet og spørger de ældste:

“Hør mig, I gamle, hør mig, ja hør mig. Det er Enkidu, min ven, over hvem jeg græder, hulker som en sørgende kvinde:

Du økse ved min side, du bue i min hånd. Du sværd i mit bælte, du skjold foran mig, du mit skrud ved festen, du min ypperste lyst.

En dæmon kom og røvede dig fra mig!

Min ven, min unge broder, som jagede vildæslet på vidden og panteren på steppen.

Enkidu min ven, min unge broder, som jagede vildæslet på vidden og panteren på steppen

- vi, som nåede alt, steg op i fjeldet,

som greb og ombragte himmeltyren,

som knuste Humbaba i skoven med cedren

- hvilken søvn kan det være, som greb dig her?

Du er skummel og hører mig ikke!”

Han hylkede vennen som en brud,

han brøler som en løve,

som løvinden har berøvet sine unger,

han raver hid og did foran vennen,

slider og spreder sine lokker,

slænger sin prude dragt til side.

Han taler til Enkidu, som var han levende, og han tøver længst muligt med at begrave ham. Det sker med dødsklage, døds-gaver og ofre til Shamash.

REJSEN UDOVER VERDENS RAND

Fortvivlet flakker Gilgamesh om på steppen - uden mål og med. “Steppen” er på en gang konkret og et sindbillede på hans sindstilstand.

Hulkende over vennen Enkidu jager Gilgamesh ud over steppen:

“Må ikke også jeg, som Enkidu dø?”

Men omsider:

Han gik til hvile, men for op af drømme,

i månens lys tumlede livsglade løver!

Han tog øksen i hånden, rev sværdet af bæltet;

*han faldt midt over dem som en pil,
slog til og splittede flokken.*

I dag ville vi vist lave værtshusslagsmål eller køre dødsførelse i bilen.

Men så fatter han et håb. Han vil opsøge den vise Um-Napishtim og spørge ham ud om livets gåde. På vejen skal han igennem tvillingbjerget, hvis åbning bevogtes af skorpionmanden og hans kvinde. Men Gilgamesh får lov at passere efter at have fortalt dem sin historie. For de gamle babyloniere så det ud, som om solen gik ned i et hul i jorden, og det er solens bane gennem jorden, han følger.

*Én dobbeltime nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*To dobbeltimer nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Tre dobbeltimer nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Fire dobbeltimer nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Fem dobbeltimer nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Seks dobbeltimer nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Syv dobbeltimer nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Otte dobbelttimer nåede han frem;
mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Ni dobbelttimer nåede han frem;
og der kommer et pust fra nord,
det kølner hans ansigt,
men mørket er tæt, lyst bliver det ikke,
det er ham ikke givet at se sig tilbage.*

*Ti dobbelttimer nåede han frem,
og udgangen er nær.*

*Elleve dobbelttimer nåede han frem,
der viste sig et skær af solen.*

*Tolv dobbelttimer nåede han frem,
her er dagklart.*

Rytmen med de mange gentagelser kan få en til at tænke på Bolero af Ravel.

Ude i dagslyset kommer Gilgamesh til en Aladdins have:

*Han ilede til, hvor han så en gudernes have;
karneol-træet bærer sine frugter,
vinranker hænger, dejlige at se;
lasur-træet bærer sine blomster,
bærer sin frugt, indbydende at skue.*

Men han lader sig ikke lokke fra sit forehavende ved guldglimmer. Helt ude ved verdens rand, kommer han til gæstgiversken, Siduris', hus. - En Hebe formodentlig, der betjener guderne med livsbevarende drik. Da hun ser ham, bliver hun bange. Hans ansigt er som en, "der har vandret fjerne veje." Mon ikke han er en menneskemorder? tænker hun og låser døren. Men hun får alligevel medfølelse med ham, og hun taler til ham:

*"hvorfor er dine kinder hule, dit ansigt sænket,
gør dit hjerte ondt,
er dine træk som en afdøds,
er der skælven i din sjæl,
er dit ansigt som éns, der har vandret fjerne veje,*

er dit ansigt svedet af frost og hede?”

Han fortæller sin historie og spørger hende:

*“Nu, gæstgiverske, har jeg opsøgt dig her:
om jeg kan undgå synet af døden, jeg frygter?”*

Spørgsmålet er: hvad er livet værd, når vi véd, at vi skal dø?

Konen talte til ham, til Gilgamesh:

“Gilgamesh, hvor farer du hen?

Du kredser om liv, men forgæves!

Dengang guder skabte mennesker,

fastsatte de død for mennesker,

beholdt de livet i egen hånd.

Derfor Gilgamesh, lad din bug være fuld, søg dig glæde ved dag og nat,

hold glædesfest dag for dag.

Dans og hop ved dag og nat,

med rene klæder,

med hovedet badet, med kroppen tvættet.

Iagttag den lille, som tager dig ved hånden,

ægtefællen finde glæde i din favn -

det er hertil, mennesket er kaldet!”

Hvordan skal vi forstå Siduris opfordring? Der er to muligheder: Det kan være den samme opfordring, som lød under den sorte død i 1347: æd og drik for i morgen skal du dø. Vi kender også denne forventningsangst i atomalderen. Den hindrer os i at planlægge og leve målbevidst. Livet opleves som foreløbigt og bliver et liv, der kun handler om driftstilfredsstillelse.

Men det kan også være, at Siduris' ord skal forstås ligetil som en opfordring til at værdsætte jordelivet med dets kærlighed og værdighed? Altså:

Du må forsone dig med dine grundvilkår og ikke jagte fantomer. Tag vare på det, du er sat i og glæd dig over meningsfylden heri.

Men Gilgamesh opgiver ikke sit mål: at søge livets gåde. Siduri råder ham da til at opsøge færgemanden, Ur-Shanabi, måske han vil fæрге ham over dødens vande til Um-Napishtim. Ur-Shanabi er en babylonisk Caron, der sætter de døde over Archeron til dødsriget.

Det er altså ikke nogen almindelig rejse, Gilgamesh skal foretage. Men en rejse af den slags Shamaner foretager. Det bliver da også en lang og farefuld sejlads. Mens de nærmer sig den anden bred, står Um-Napishtim og hans kone og ser dem komme. Og da de når land, spørger Um-Napishtim, hvorfor Gilgamesh ser så hærgtet ud, og han får historien - ligesom Skorpionmanden, Siduri og Ur-Shanabi tidligere havde hørt den. Og Gilgamesh stiller ham sit spørgsmål: hvordan opnåede du udødelighed?

Som svar fortæller Um-Napishtim ham sin historie.

VANDFLODSSAGNET

Det er fortællingen om, hvordan Um-Napishtim som det eneste menneske overlevede den store vandflod og fik udødelighed som gave fra guderne. - "Eneste menneske" betyder på østerlandsk: hovedperson. Han havde sin husstand med sig til det yderste land. Da den engelske assyriolog, George Smith, i 1872 fremlagde en oversættelse af netop dette afsnit af Gilgamesh eposet, vakte det furore i Europas hovedstæder. For det var en version af bibelens historie om Noahs Ark, men den var langt ældre end bibelens. Striden mellem det bibeltro syn på verdens skabelse og Darwins udviklingslære stod dengang på sit højeste. Så det var at kaste olie på bålet, da George Smith relativiserede en af de centrale bibelske tekster ved at indfælde den i en ældre mesopotamisk fortælletradition.

Historien er kort fortalt den, at Um-Napishtim i en drøm fik det råd af den menneskevenlige gud Ea, at han skulle bygge en båd og tage et par af alt levende med sig i den. For guderne havde bestemt at straffe menneskene med en alt udslettende vandflod. Han følger rådet og overlever derved vandfloden. Da denne omsider begynder at trække sig tilbage, udsender han først en due, så en svale og til sidst en ravn. Den sidste kommer ikke tilbage. Han går i land på en bjergtop og ofrer til guderne. De er rigtig godt sultne:

*Guderne vejrede den gode duft,
guderne flokkedes som fluer om den ofrende.*

Sådan ville Jahve ikke have optrådt, men iflg. den mesopotamiske tro, havde guderne skabt menneskene for at de kunne slide for dem og skaffe dem føde ved ofringer. Den grumme stormgud, Enlil, vredes imidlertid over, at Ea har forrådt gudernes plan til Um-Napishtim. Men

Ea tog til orde og siger, han taler til krigeren Enlil:

*"Du kriger, som er den viseste blandt guder,
hvor kunne du tankeløst foranstalte vandflod?
Lad den syndige bære følgen af sin synd,
lad den letsindige bære følgen af sit letsind;
løs en knude. Lad den ikke hugges over,
red den ud, lad den ikke skæres."*

Dette indså Enlil visdommen i - og så opnåede Um-Napishtim udødelighed.

Men - spørger Um-Napishtim Gilgamesh - "hvem er der, som samler guder med tanke på dig, så du også finder livet, du søger?" Meningen med hele denne lange fortælling, som er lige ved at sprænge eposets rammer, må være denne: Um-Napishtim har med sin historie vist Gilgamesh, hvor enestående hans eget eksempel er. Og dermed, hvor uopnåeligt Gilgamesh' ønske er.

HJEMREJSEN

Gilgamesh indser sit forehavendes uopnåelighed. Han får nye klæder - og ved afrejsen føler Um-Napishtim medynk med ham og giver han en foryngelsesurt. - Så vandt han dog alligevel noget for al sine møje.

Han og Ur-Shanabi sejler tilbage, og færgemanden følger ham helt til Uruk. På vej over steppen bader de i en sø. Og under badet kommer en slange og snupper urten, der ligger ved bredden. Straks

skyder den ham og bliver ung og glat. Gilgamesh er selvfølgelig rasende og fortvivlet, men urten er væk. Måske er det Ishtars hævn, for slangen var kendt som hendes særlige dyr.

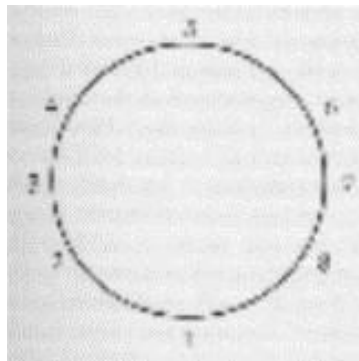
Gilgamesh kommer altså hjem til Uruk ligeså tomhændet, som han drog ud. Da de når Uruk, siger han til Ur Shanabi:

*“Gå op og omkring på muren i Uruk,
studer dens grundsten, betragt dens murværk;
murværkets sten, er de ikke klinker,
fundamentet jo lagt af oldtids syv vise?”*

Vi genkender ordene fra eposets åbning. Vi er tilbage ved udgangspunktet og fortællingens begyndelse: muren omkring Uruk. Cirklen er sluttet.

*

Man kan spørge, om der er en overgribende mening i digterværket? Det er som nævnt i indledningen en babylonisk bearbejdning af en række gamle sumeriske myter, som ikke havde anden indbyrdes forbindelse end de gennemgående personer. De babyloniske lærde har skrevet en indledning og har rundet af til slut, men ellers består deres bearbejdelse mest i, at de har oversat og genfortalt de gamle myter i en bestemt rækkefølge. Det er derfor ikke nogen selvfølge, at der er kommet nogen helhedsmening ud af det. Alligevel synes jeg, man kan besvare det stillede spørgsmål bekræftende. Prøv a se begivenhedsforløbet i en cirkel:

- 1) Uruks mure
- 2) Mødet med Enkidu
- 3) Dragedrabet
- 4) Tyrekampen
- 5) Sejrsfesten i Uruk, Enkidus død
- 6) Rejsen
- 7) Um-Napishtim
- 8) Hjemrejsen

Der ligger et livsløb i den cirkel. Venstre side fra 1 til 5 betegner en vækst i position og i fællesskabet med Enkidu, kulminerende i festen efter deres hjemkomst til Uruk efter at de har

besejret dragen Humbaba og himmeltyren. Men herefter går det tilbage for Gilgamesh. Han mister sin ven, og i den højre cirkelbue må han under stadige skuffelser afprøve ensomhedens vilkår. Fortællingens overgribende motiv bliver herved en illusionsløs undersøgelse af menneskelivets grundlæggende vilkår og værdier.

Ganske vist kommer Gilgamesh tomhændet hjem fra sin rejse, men han må være blevet modnet undervejs. Det er den samme indsigt Kierkegaard udtrykker i Afsluttende Uvidenskabeligt Efterskrift, når han om Sokrates siger, at han ikke vidste andet end, hvad enhver 17-års pige véd, nemlig at hun skal dø - *men Sokrates havde hele sit liv i den viden*. Det er den personlige tilegnelse af denne viden, der må være fortællingens morale. Men det overlades til tilhørerne selv at drage den.

Det er flot, at vi således i verdenslitteraturens ældste digterværk får rejst de helt grundlæggende spørgsmål om menneskelivets vilkår og værdier. Og det på en måde, så vi trods 4000 års afstand umiddelbart kan forstå dem.

NOTE

Gilgamesh-eposet findes bedst oversat til dansk af O. E. Ravn i "Verdensreligionernes Hovedværker", red. af Poul Tuxen og Aage Marcus, bd. 2, 1953.